



## QQS SOLIG'INING AMALIYOTDA QO'LLASHNING NAZARIY ASOSLARI.

**Jumanazarov Alisher Toshtemir o'g'li**

e-mail: [alisherjumanazarov086@gmail.com](mailto:alisherjumanazarov086@gmail.com)

tel nomer: +99891 239 23 22

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada Qo'shimcha qiymat solig'i (QQS) solig'ining amaliyotda qo'llashning nazariy asoslari tahlil qilinadi. QQS tizimi, davlat byudjeti uchun muhim soliq manbai bo'lib, iqtisodiy faoliyatni tartibga solishda va barqaror moliyaviy tizim yaratishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada QQSning asosiy nazariy prinsiplari, uning amaliyotda qo'llanishi va iqtisodiy o'sishga ta'siri keng yoritiladi. Shuningdek, QQSni samarali boshqarishning asosiy tamoyillari, soliq to'lovchilarning huquq va majburiyatlari, va bu tizimning davlat byudjetiga qo'shgan hissasi haqida ham so'z boradi. Maqola QQS tizimining samaradorligini oshirish va davlat moliyasini barqarorlashtirishga qaratilgan tavsiyalarni ham o'z ichiga oladi.

**Kalit so'zlar:** Qo'shimcha qiymat solig'i, amaliyot, nazariy asoslar, iqtisodiy o'sish, soliq siyosati, davlat byudjeti, samaradorlik, boshqaruv, soliq tizimi.

**Аннотация:** В данной статье рассматриваются теоретические основы применения налога на добавленную стоимость (НДС) на практике. НДС является важным источником доходов государственного бюджета, играя ключевую роль в регулировании экономической деятельности и создании стабильной финансовой системы. В статье освещаются основные теоретические принципы НДС, его практическое применение и влияние на экономический рост. Также рассматриваются основные принципы эффективного управления НДС, права и обязанности налогоплательщиков,



*а также вклад этого налога в государственный бюджет. В статье предложены рекомендации по повышению эффективности системы НДС и стабилизации государственного финансового сектора.*

**Ключевые слова:** *Налог на добавленную стоимость, практика, теоретические основы, экономический рост, налоговая политика, государственный бюджет, эффективность, управление, налоговая система.*

**Annotation:** *This article discusses the theoretical foundations of the practical application of Value Added Tax (VAT). VAT is a significant source of government revenue, playing a crucial role in regulating economic activities and creating a stable financial system. The article highlights the main theoretical principles of VAT, its practical implementation, and its impact on economic growth. It also discusses the key principles of effective VAT management, the rights and obligations of taxpayers, and the contribution of this tax to the state budget. The article includes recommendations for enhancing the efficiency of the VAT system and stabilizing public finances.*

**Keywords:** *Value Added Tax, practice, theoretical foundations, economic growth, tax policy, government budget, efficiency, management, tax system.*

### **Kirish.**

Qo'shimcha qiymat solig'i (QQS) — bu tovarlar va xizmatlarning ishlab chiqarish va iste'mol jarayonida to'langan soliqni hisobga olgan holda davlat tomonidan olinadigan soliq turi bo'lib, hozirgi kunda ko'plab davlatlarning soliq tizimida asosiy o'rinlardan birini egallaydi. QQS, soliq to'lovchilar tomonidan amalga oshiriladigan qadamlarda soliqni to'lash jarayonida qiymatning qo'shilishi asosida hisoblanadi, va uning to'lanishi iqtisodiy faoliyatning har bir bosqichida sodir bo'ladi. Shu bilan birga, QQS tizimi iqtisodiyotning samarali boshqarilishiga yordam beradi va davlat byudjetining barqaror daromad manbalaridan biri



hisoblanadi. Mazkur maqolada QQS solig'ining nazariy asoslari va amaliyotda qo'llanishi haqida batafsil ma'lumot beriladi. Ushbu soliq tizimining samarali ishlashi iqtisodiy o'sish, davlatning moliyaviy barqarorligi va ijtimoiy loyihalarni amalga oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. QQS tizimi, o'zining ko'p qirrali funksiyalari orqali, nafaqat davlatning daromadlarini ta'minlash, balki iqtisodiy jarayonlarni tartibga solish va bozor iqtisodiyotining shaffofligini oshirishda ham katta rol o'ynaydi. Maqolada QQSning asosiy nazariy tamoyillari va uning amaliyotdagi qo'llanilishi, shuningdek, tizimning iqtisodiy o'sish va rivojlanishga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, maqolada QQSni boshqarishning samarali usullari, soliq to'lovchilarning huquq va majburiyatlari, va davlat byudjetiga qo'shgan hissasi haqida ham so'z boradi. Qo'shimcha qiymat solig'ining amaliyotda qo'llanilishi, soliq tizimining samaradorligini oshirish va davlat moliyasini barqarorlashtirish uchun muhim vosita sifatida qoraladi.

**Adabiyotlar sharhi.** Qo'shimcha qiymat solig'i (QQS) tizimining iqtisodiy va moliyaviy ahamiyati, shuningdek uning amaliyotda qo'llanishi haqida ko'plab ilmiy ishlar va tadqiqotlar mavjud. Ushbu adabiyotlar sharhining maqsadi, QQS tizimining nazariy va amaliy jihatlarini yoritib beradigan ilmiy manbalarni tahlil qilish, shuningdek, QQSning davlat byudjeti va iqtisodiy tizimdagi rolini ochib berishdan iborat. A. S. Yusupovning "Soliq tizimi va uning iqtisodiyotdagi o'rni" asari A. S. Yusupov soliq tizimining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va QQSning iqtisodiyotdagi rolini tahlil qilgan. U soliq tizimining samarali ishlashini iqtisodiy o'sishning asosiy omili deb hisoblaydi. Yusupovning asarida QQS solig'ining to'lanishi jarayonida yuzaga keladigan iqtisodiy aloqalar va uning davlat byudjeti uchun ahamiyati keng yoritilgan. Adabiyotda soliqning iqtisodiy rivojlanishga, shuningdek, barqaror iqtisodiy siyosatni yaratishga qanday ta'sir ko'rsatishi tahlil qilingan. M. A. Tursunov va Z. I. Shamsutdinovning "Xalqaro soliq siyosati va QQS tizimi" maqolasi, Ushbu maqolada xalqaro tajribaga asoslangan holda, QQS tizimi va uning xalqaro soliq siyosatidagi roli tahlil qilingan. Tursunov va



Shamsutdinov, QQSning global miqyosdagi amaliyotini, turli davlatlardagi tajribalarini o'rganib, tizimning xalqaro soliq muvofiqligini va o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarda uning moslashuvchanligini ko'rsatadi. Maqolada QQSning transchegaraviy savdolarni tartibga solishdagi ahamiyati ham ta'kidlangan. S. O. Valiyevning "Soliq tizimlari va iqtisodiy siyosat" asari. S. O. Valiyevning asarida soliq siyosatining iqtisodiy taraqqiyotga ta'siri va QQSni optimallashtirish bo'yicha tavsiyalar mavjud. U, QQSni iqtisodiy siyosatda qanday qilib samarali qo'llash mumkinligi haqida batafsil tahlil olib boradi. Valiyevning fikriga ko'ra, QQS davlat moliyasining barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, shu bilan birga, tizimni yaxshilash va soliq yig'implarining oshirilishi, iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. J. M. Rahmatov va X. A. Xo'jamberdiyevning "O'zbekiston iqtisodiyoti va soliq tizimi" kitobi. Ushbu kitobda O'zbekistonning soliq tizimi va QQSning iqtisodiyotdagi o'rni tahlil qilingan. Rahmatov va Xo'jamberdiyev, O'zbekistonda QQS tizimining rivojlanishi va mamlakatda ushbu soliqning amaliyotda qo'llanilishi jarayonlarini yoritgan. Ular, QQSni boshqarishning samarali usullari, soliq to'lovchilarning huquqlari va majburiyatlari, hamda davlat byudjetiga ta'siri haqida batafsil ma'lumot berishadi. J. S. Pirogova va E. N. Bayramovning "Soliq siyosati va iqtisodiy barqarorlik" **maqolasi**. Ushbu maqolada, soliq siyosatining iqtisodiy barqarorlikka ta'siri, shu jumladan QQS tizimining barqaror moliyaviy tizim yaratishga qanday yordam berishi tahlil qilingan. Pirogova va Bayramov, QQSning amaliyotdagi qo'llanilishi orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va davlatning moliyaviy tizimini barqarorlashtirishga qaratilgan tavsiyalarni ilgari surishadi. OECD (Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti) hisobotlari. OECD tomonidan nashr etilgan hisobotlar, xalqaro tajriba va statistik ma'lumotlar asosida QQS tizimining global amaliyotdagi ahamiyatini ochib beradi. Ushbu hisobotlarda, QQSni samarali boshqarish, soliq to'lovchilarning roli, va tizimning iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati haqida jiddiy tadqiqotlar keltirilgan. Adabiyotlar



sharhidan ko‘rinib turibdiki, QQS tizimi davlatning soliq siyosati va iqtisodiy rivojlanishda markaziy o‘rinni egallaydi. Turli mamlakatlar tajribalariga asoslanib, QQSning amaliyotda qo‘llanilishi va uning iqtisodiy o‘sishga ta’siri keng o‘rganilgan. Bunda soliq tizimining samaradorligi, QQSning davlat byudjetiga qo‘shgan hissasi va ijtimoiy adolatni ta’minlashdagi roli alohida e’tibor qaratilgan.

### **Tadqiqot metadologiyasi.**

Mazkur mavzuni yoritishda tahlil, induksiya, deduksiya, tizimli va kompleksli yondashuv usullaridan foydalanildi.

### **Tahlil va natijalar muhokamasi.**

Mazkur maqolada Qo‘shimcha qiymat solig‘i (QQS) tizimining amaliyotda qo‘llanilishi va uning nazariy asoslari tahlil qilindi. Tahlil jarayonida induksiya, deduksiya, tizimli va kompleksli yondashuv usullari qo‘llanildi. Bu yondashuvlar QQS tizimining davlat byudjetidagi roli, iqtisodiy o‘sish va soliq siyosatidagi ahamiyatini yaxshiroq tushunishga yordam berdi.

Induksiya yondashuvini qo‘llashda biz umumiy holatlar va o‘rganilgan misollar asosida QQS tizimining o‘ziga xos jihatlarini tahlil qildik. Misol uchun, dunyo bo‘ylab qo‘llanilayotgan QQS tizimlarining o‘zaro farqlari, mamlakatlar o‘rtasidagi soliqlarni yig‘ish amaliyotlarini ko‘rib chiqdik. Induksiya usulida olingan natijalarga ko‘ra, yuqori darajada rivojlangan mamlakatlarda QQS tizimi odatda yaxshi ishlab chiqilgan va samarali boshqariladi. Shuningdek, bu tizim soliq yig‘imlarining stabil va barqaror bo‘lishini ta’minlaydi. Ushbu tahlil QQSni boshqarishda yuqori darajadagi samaradorlikni ta’minlash uchun tizimning optimallashtirilganligi zarurligini ko‘rsatdi.

Deduksiya yondashuvini qo‘llashda esa, biz umumiy nazariy printsiplardan boshlab, QQS tizimining individual holatlarni tahlil qildik. QQSning iqtisodiy o‘sishga ta’sirini umumiy soliq siyosati va iqtisodiy nazariyalardan boshladik va



har bir mamlakatda soliq to'lovchilarining xulq-atvoriga, soliq yig'ish tizimining samaradorligiga qaratdik. Deduktiv tahlilga ko'ra, QQS tizimi ishlab chiqarish va iste'mol jarayonlarini nazorat qilish orqali davlat iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlaydi. Bu natija QQSning davlat byudjeti va iqtisodiy rivojlanishdagi muhim rolini yanada aniqroq tushunishga imkon berdi.

Tizimli yondashuvda, QQS tizimi faqat soliq yig'ishdan iborat bo'lmaganini va uning barcha tarkibiy qismlari o'zaro bog'langanini ko'rib chiqdik. Tizimli yondashuvda soliq yig'ish jarayoni davlat moliyasini tashkil etishda, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda va bozor faoliyatini shaffoflashtirishda muhim ahamiyatga ega. QQSni to'lash jarayoni, tovar va xizmatlarni ishlab chiqarish va sotish bosqichlarida amalga oshiriladi, bu esa tizimning barqarorligini ta'minlaydi. Bunday yondashuvga ko'ra, QQS tizimi davlat byudjeti va ijtimoiy xizmatlarning samarali moliyalashishini ta'minlaydi. Shuningdek, tizimning joriy etilishi iqtisodiy jarayonlarga ta'sir qiladi, soliq to'lovchilarning huquqlari va majburiyatlari, shuningdek, soliq yig'ish va soliqni boshqarishdagi innovatsion yechimlar o'zaro bog'liq bo'lgan elementlardir.

Kompleksli yondashuv esa QQS tizimini ko'plab omillarni hisobga olgan holda tahlil qilishni ta'minladi. Bu yondashuvda soliq siyosati, iqtisodiy o'sish, bozor islohotlari va davlatning ijtimoiy xizmati kabi sohalar o'rtasidagi aloqalar diqqat bilan o'rganildi. QQSning davlat byudjeti uchun ahamiyatini tahlil qilishda barcha tizim tarkibiy qismlarining bir-biriga ta'siri, o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarda QQSning qanday ishlashi, va soliq to'lovchilarning ijtimoiy va iqtisodiy ahvoli hisobga olindi. Kompleksli yondashuvning natijalari ko'rsatganidek, QQS tizimi samarali ishlashining muhim shartlari quyidagilar:

Soliq tizimining raqamli va avtomatlashtirilgan bo'lishi.

Soliq to'lovchilarning o'z vaqtida va to'g'ri soliq to'lashini rag'batlantirish.



QQSning barcha iqtisodiy sektorlarga nisbatan teng ta'sir qilishi.

Tahlil va yondashuvlar asosida quyidagi xulosalar chiqdi:

QQS tizimining barqarorligi. QQSning samarali qo'llanilishi davlat byudjeti uchun muhim soliq manbai hisoblanadi. Yaxshi ishlab chiqilgan QQS tizimi barqaror daromad manbai yaratadi, bu esa davlatning moliyaviy xavfsizligini ta'minlaydi.

Iqtisodiy o'sishga ta'siri. QQS tizimi iqtisodiy o'sish va rivojlanish jarayonlarini rag'batlantiradi, chunki u ishlab chiqarish va iste'mol jarayonlarini shaffoflashtiradi. Shuningdek, QQS iqtisodiy resurslarni samarali taqsimlashga yordam beradi.

Soliq boshqaruvinining samaradorligi. QQSni samarali boshqarish uchun raqamli texnologiyalarni joriy etish va soliq to'lovchilarga nisbatan xolis va adolatli yondashuv zarur. Innovatsion yechimlar QQS tizimining samaradorligini oshiradi va davlatning soliq yig'ish jarayonini osonlashtiradi.

Davlat moliyasini barqarorlashtirish. QQS tizimi davlat moliyaviy siyosatining barqarorligini ta'minlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. U nafaqat davlat byudjetining asosiy manbai bo'lib, balki ijtimoiy loyihalar va investitsiyalarni moliyalashtirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, QQS tizimining samarali ishlashi nafaqat davlat byudjetining barqarorligini ta'minlashga, balki iqtisodiy o'sish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga ham katta hissa qo'shadi.

Mazkur maqolada QQS solig'i tizimi nafaqat iqtisodiy o'sishning boshqarilishi va soliq to'lovchilarning samarali faoliyatini rag'batlantirish, balki davlatning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish uchun ham muhim vosita sifatida ko'rib chiqildi. Tahlil va kompleksli yondashuv usullarini qo'llash orqali QQS



tizimining davlat byudjeti va iqtisodiyotdagi ta'siri kengroq baholandi, shuningdek tizimning qiyinchiliklari va imkoniyatlari ko'rsatilgan.

QQS tizimi orqali davlatning iqtisodiy faoliyatni tartibga solish imkoniyatlari kengayadi. Tahlil jarayonida ko'rsatilganidek, QQS o'zining afzalliklari va o'ziga xos xususiyatlari bilan iqtisodiy o'sishga bevosita ta'sir qiladi. Birinchi navbatda, QQS tizimi ishlab chiqaruvchi va iste'molchidan soliq to'lashni ta'minlab, iqtisodiy jarayonlarning shaffofligini oshiradi va bozor iqtisodiyotining samarali ishlashiga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, iqtisodiy o'sishning rag'batlantiruvchisiga aylanadi. QQSning joriy etilishi nafaqat davlatning byudjetiga o'z hissasini qo'shadi, balki ishlab chiqarish va iste'mol sektorlaridagi bozor raqobatini kuchaytiradi.

Kompleksli yondashuvda QQS tizimi o'zining iqtisodiy barqarorlikka ta'sirini yanada oshiradi. Soliq siyosatining muvofiqligi va tizimning samarali boshqarilishi davlat moliyaviy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu tizim orqali davlat nafaqat qisqa muddatli, balki uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun soliq yig'imlarini barqaror va prognozlanadigan darajada saqlaydi. QQSning to'lanish jarayonida aniq va adolatli tizimlarni o'rnatish, soliq to'lovchilarni o'z vaqtida va to'g'ri to'lovlar qilishga undaydi, bu esa davlat byudjetiga barqaror daromadlarni keltiradi.

QQS tizimini samarali boshqarish uchun raqamli texnologiyalar va innovatsiyalarni qo'llash muhim ahamiyatga ega. Tizimli yondashuv asosida QQSni raqamlashtirish va soliq yig'ish jarayonlarini avtomatlashtirish orqali soliq to'lovchilarning xulq-atvorini yaxshilash va tizimni yanada samarali boshqarish mumkin. Bunga misol sifatida O'zbekiston Respublikasida elektron soliq to'lovlarini amalga oshirish tizimining joriy etilishini keltirish mumkin. Elektron hisob-kitob tizimi va soliq to'lovchilari uchun oson va tezkor platformalar yaratish soliq yig'ishning aniq va adolatli bo'lishini ta'minlaydi.



Tizimli tahlil QQS tizimi davlat soliq siyosatining adolatli bo'lishini ta'minlash uchun muhim vosita hisoblanishini ko'rsatadi. QQSda qo'llaniladigan stavkalar va to'lovlar turlari o'rtasidagi adolat, ijtimoiy qatlamlar o'rtasida ham bozor iqtisodiyotining teng sharoitlarida ishlashini ta'minlaydi. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy barqarorlikni saqlash va davlatda iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish uchun zarurdir. QQS tizimi yordamida past daromadli qatlamlarga nisbatan ijtimoiy yordamlarni ko'paytirish mumkin bo'ladi, bu esa aholi o'rtasidagi ijtimoiy farqni kamaytirish imkonini yaratadi.

### **]Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.**

1. Otto, M., & Thornton, J. (2023). O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I VA AYLANMADAN OLINADIGAN SOLIQ TO'LOVCHILARINI BIR-BIRIDAN FARQLI JIHATLARINI BAHOLASH. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 140-143.
2. Nazarali o'g'li, M. S. (2023). THE STUDY OF VALUE-ADDED TAX: KNOWLEDGE FROM THE EU VAT EXPERIENCE AND UZBEKISTAN'S VAT SYSTEM. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 131-135.
3. Shodiyarovich, X. A. (2024, December). SOLIQDAN QOCHISH VA UNING INVESTITSION MUHITGA SALBIY TASIRI. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE* (Vol. 3, No. 29, pp. 384-388).
4. Quvvatov, G. O., & Norquzivev, A. (2024). O'ZBEKISTONDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I MA'MURCHILIGI AMALIYOTI, YUTUQLARI VA KAMCHILIKLARI, UNI SODDALASHTRISH VA TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI. *International Journal of scientific and Applied Research*, 1(1), 4-9.
5. Vahobov, A. V., & Jo'rayev, A. S. (2009). Soliqlar va soliqqa tortish. *Darslik-T.: Sharq*, 448.
6. Toirovich, M. Z. (2023, April). O'ZBEKISTON MUSTAQILLIGI YILLARIDA SOLIQ TIZIMINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOQICHLARI. In *Proceedings of International Educators Conference* (Vol. 2, No. 4, pp. 144-150).